

Viatge al present dels farmacèutics Salvador

Entre els segles XVII i XIX, en plena revolució científica, una nissaga d'apotecaris barcelonins va crear un dels gabinets científics més valuosos d'Europa

✘ MÓNICA L. FERRADO

Una pedra de ronyó de vaca marina per detectar si una beguda estava enverinada. Unes boles amb argila que van ser les primeres pastilles. I unguents, molts unguents, entre els quals n'hi havia algun per guarir les picades dels escorpins amb els quals entre els segles XVI i XVIII conviuen els barcelonins. Aquestes i moltes altres fórmules magistrals són les que per aquells temps els germans Salvador, apotecaris i naturalistes, preparaven a la seva farmàcia al carrer Ample de Barcelona. El remei que no tinguessin ells no el tenia ningú a la ciutat. Hi anaven clients d'arreu. Alguns d'il·lustres i de ben lluny, com el duc d'Alba. També feien de proveïdors d'altres apotecaris i metges.

La farmàcia, però, tan sols era la punta de l'iceberg de la seva activitat. A la rebotiga hi guardaven una impressionant biblioteca, un herbari únic i moltes altres rases. També s'hi reunien els intel·lectuals de l'època i, fins i tot, amb les peces més interessants, van muntar el que va ser el primer museu de la ciutat obert al públic, a imatge dels museus de rases que en aquella època hi havia per tot Europa. La vàlua de tot plegat era tal que no és estrany que amb el setge del 1714 els Salvador s'afanyessin a guardar en un lloc ben segur la seva col·lecció.

Reconstruir la història

Avui, tot això se sap perquè bona part del seu llegat es conserva a l'Institut Botànic de Barcelona. La biblioteca del Gabinet Salvador compta amb 1.346 volums, un herbari general impressionant amb més de 4.000 exemplars, peces naturals i una important col·lecció de cartes amb què s'han anat reconstruint algunes de les moltes relacions que van mantenir a escala internacional. Però no hi era tot.

L'Ajuntament de Barcelona ha pogut adquirir uns 500 objectes, entre els quals molts llibres –moltes primeres edicions dels grans estudiosos de la botànica–, fòssils, plantes, objectes de farmàcia i altres curiositats, com ara una reproducció de ceràmica d'una pera possiblement extingida. També hi ha moltes

cartes que permetran reproduir les relacions internacionals que van mantenir i les aportacions a la ciència que la nissaga dels Salvador van fer des del segle XVI fins al XIX.

La troballa d'aquesta nova entrega del Gabinet Salvador ha estat possible gràcies a les gestions del servei d'exposicions del Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Tots els objectes feia més de 70 anys que estaven tancats en caixes, a les golfes d'un particular que vol ser anònim. La riquesa del Gabinet Salvador tornarà a estar a l'abast dels ciutadans a través de l'exposició *Salvadoriana*, que prepara el mateix museu en el marc dels actes del Tricentenari.

Curiositats naturals

El patrimoni dels Salvador és un dels pocs gabinets científics que han arribat fins als nostres dies, ja que la majoria van desaparèixer o bé integrats en els grans museus que es van crear al segle XIX o bé dispersats arreu, explica Jaume Ciurana, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. “Mostra com als segles XVII i XVIII Catalunya era realment una societat molt dinàmica, amb relacions internacionals importants”, afegeix.

Joan Salvador i Boscà, nascut a Calella el 1598, va ser el primer

TRICENTENARI
Durant el setge del 1714, els Salvador van procurar guardar en un lloc segur la seva gran col·lecció, que va ser el primer museu públic de Barcelona.

NISSAGA
01. Retrat a l'oli de Joan Salvador. 02 i 03. Llibres de la seva biblioteca. 04. Mobiliari del gabinet.

ICUB

de la nissaga de naturalistes i apotecaris. Ell va iniciar les col·leccions, la biblioteca i els primers contactes amb botànics i naturalistes d'aquells temps de revolució científica amb Galileo Galilei i Descartes.

El seu fill, Jaume Salvador, també apotecari, va estudiar a Montpeller i el va acompanyar en viatges pel Principat i pel País Valencià. A més d'ampliar les col·leccions, junts van crear a Sant Joan Despi un jardí botànic que els servia per abastir la

L'Institut Botànic de Barcelona (IBB-CSIC-ICUB) ha analitzat l'ampli herbari que meticulosament van crear les tres nissagues d'apotecaris. ICUB

a
Ciència

Taxo&Map, tota la natura en un clic

El Museu de Ciències Naturals de Barcelona crea una web on es poden consultar totes les seves col·leccions

✱ M.L.F.

Quan visiteu el Museu Blau penseu que el que veieu (que és molt) tan sols és una part del que tenen als magatzems, on hi ha una multitud de peces que poden ser d'interès per a investigadors d'aquí i d'arreu, i també per als ciutadans. "Els museus de ciències naturals treballem amb el que ara s'anomena *big data*: tenim la informació i el que estem fent és convertir-la en útil", explica Francesc Uribe, que està al capdavant de la nova eina virtual que permet explorar les col·leccions del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, Taxo&Map, a la qual tothom pot accedir a través d'internet: <http://taxomap.bioexplora.cat>. Es tracta d'un mapa del món on es projecten els organismes que el museu conserva a les seves col·leccions i que l'usuari selecciona segons els seus interessos utilitzant un arbre taxonòmic.

Més accessible

De moment, a la web hi ha 50.000 registres dels gairebé dos milions que hi ha documentats al fons del museu. El patrimoni del museu compta amb valuoses peces en el camp de la zoologia, la geologia i la botànica. Hi ha exposats uns 3.000 exemplars, explica Uribe. "Als museus cal distingir que una cosa és la part que hi ha exposada i, una altra, la col·lecció recol·lectada i classificada per a l'estudi científic", especifica Uribe. "Només si s'utilitza el material, si es transforma en informació, es justifica que estigui emmagatzemat al museu. El museu també forma part del mètode científic", afegeix.

La nova eina, Taxo&Map, està connectada a la plataforma mundial Global Biodiversity Information Facility (GBIF), de la qual formen part la majoria dels grans museus de ciències naturals i molts centres de

recerca del món, amb grans col·leccions. Aquest recurs mundial va sorgir a partir de la Cimera de Rio de Janeiro el 1992.

Un gran patrimoni

El gruix dels continguts de les col·leccions del Museu de Ciències Naturals de Barcelona prové de Catalunya (evidentment, àmpliament documentada) i de la resta d'Europa. Però també hi ha peces d'arreu del món. "Per exemple, hi ha hagut una gran tradició d'anar al nord d'Algèria. També hi ha peces de l'Equador o de Guinea Equatorial, on hi havia recol·lectors amb els quals es treballava. Ara, aquesta figura del recol·lector ja no existeix", explica Uribe.

També hi ha interessants peces procedents de l'època de les colònies, de la Indoxina francesa. Va ser un mecenes, Emili Juncadella, qui en un viatge el 1929 es va endur un conservador del museu perquè aprofités la sortida i pogués recollir mostres de fauna i flora. L'objectiu de Juncadella era arribar a caçar el tigre d'Indonèsia.

A més de les múltiples campanyes de recol·lecció que s'han fet per Catalunya, les col·leccions es nodreixen de diferents fonts. "Tenim investigadors que dipositen aquí mostres de la seva recerca. Sempre que un investigador troba una nova espècie, obligatòriament n'ha de dipositar un exemplar aquí. Hi estan obligats pel Codi Internacional de Nomenclatura, vinculat a les revistes científiques", explica Uribe. Si no ho fan, els investigadors no poden publicar la seva troballa ni els resultats que se'n derivin. Els museus també compten amb altres col·laboradors que nodreixen les col·leccions. "En el cas dels vertebrats, tenim una xarxa de recol·lectors en àrees naturals protegides", explica Uribe. —

farmàcia i on també conreaven espècies que trobaven o els enviaven proveïdors de tot el món.

La figura més destacada de la següent generació és Joan Salvador i Riera, que al segle XVIII va establir importants intercanvis d'herbes i llavors amb científics de l'època com Hans Sloane, figura cabdal, ja que la seva col·lecció és molt important per al patrimoni del Museu Britànic. A la British Library es conserva una carta en què Salvador narra com fins i tot abans que el setge de Barcelona es formalitzés, les possibilitats de moviment dels barcelonins ja havien minvat.

Una gran biblioteca

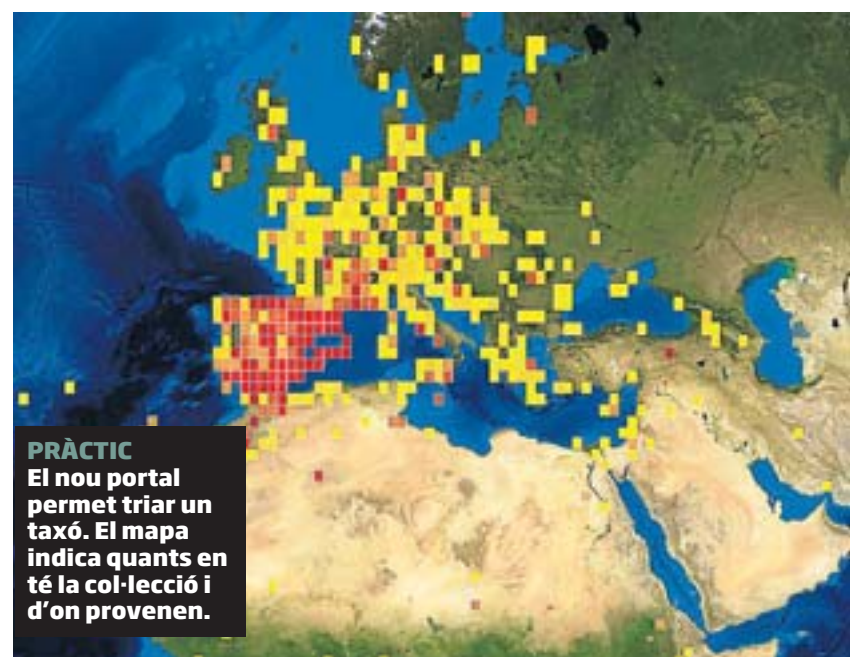
A la seva àmplia biblioteca hi ha primeres edicions d'alguns autors considerats claus per a la botànica, com Carl von Linné, Joseph Pitton de Tournefort, Herman Boerhaave o James Petiver, entre molts altres. Les seves cartes, les que ja es coneixen i les que ara es podran analitzar, mostren que amb alguns d'ells van intercanviar cartes i peces. Per exemple, segons explica a la seva tesi doctoral Neus Ibáñez, investigadora del l'Institut Botànic de Barce-

lona (IBB-CSIC-ICUB), Joan Salvador, que en plena guerra de Successió, el 1711, va ser el primer a explorar detingudament les illes Balears des del punt de vista botànic, va enviar duplicats de les seves recol·leccions de plantes i llavors a molts dels seus corresponsals. Es creu que Joan Salvador estava treballant en un *Botanomasticon catalanicum* que hauria estat la primera flora del Principat.

Viatge per la Península

Després de les exploracions pirinenques, l'octubre del 1716, Joan Salvador va emprendre una expedició per la península Ibèrica. Assegut en un carruatge amb un xofer, el seu germà i Antoine Jussieu, també naturalista, metge i apotecari, van viatjar vuit mesos per tota la Península, inclòs Portugal. Jussieu va fer un diari del viatge en què va recollir moltes mostres d'herbes que, després, van classificar metòdicament. En Salvador va escriure un dietari particular. Ara, entre les noves adquisicions hi ha un text complementari redactat per ell mateix en llatí en què es relacionen les plantes recol·lectades. —

INTERCANVIS
Els Salvador rebien herbes de proveïdors de tot el món. Ells enviaven plantes i llavors a botànics il·lustres, sobretot a França i Anglaterra.

PRÀCTIC
El nou portal permet triar un taxó. El mapa indica quants en té la col·lecció i d'on provenen.